

noigile religion
noigile R eligion
noigile religion
noigile religion

JEPPE SINDING JENSEN

TÆN
KE
PAU
SE
R

Tidsskriftet Fønix, Årgang 2019, s. 259-266

Tåkrummende markedsføring af god Tænkepause om religion

Anmeldelse af Jeppe Sinding Jensen, *Religion*
(Tænkepause 73)

Kristoffer Garne, valgmenighedspræst, cand.theol.

*Dette værk er licenseret under en Creative Commons Kreditering-
IkkeKommerciel-IngenBearbejdelse 2.5 Danmark Licens.*

Tidsskriftet Fønix
www.foenix1976.dk
ISSN 2446-175X

Tåkrummende markedsføring af god Tænkepause om religion

Anmeldelse af Jeppe Sinding Jensen,
Religion (Tænkepause 73)

Jeg har set meget frem til Aarhus Universitetsforlags seneste tænkepause-bog, Jeppe Sinding Jensens om ”Religion”. Der er et stort behov for en tidssvarende, letlæst, dansksproget indføring i religionsvidenskaben. Jeppe Sinding Jensen er den rette mand til at skrive denne bog. Det viser hans engelsksprogede indføring i religionsvidenskaben, *What is Religion?*, fra 2014, som godt kunne være obligatorisk pensum på alle uddannelser, der beskæftiger sig med religion, herunder teologi.

Hvorvidt den nye Tænkepause også burde være obligatorisk læsning, kom jeg i tvivl om, da jeg læste den vedlagte pressemeddelelse:

Religion er en gave fra himlen. I hvert fald til nyhederne. Emnet sælger, fordi det er en udtømmelig kilde til konflikter og altid kan få vores sind i kog. Senest i sagen om, hvorvidt en lovsang af muslimernes ramadan virkelig skal optages i danskernes allerhelligste bog, Højskolesangbogen. Det er egentlig lidt tosset, at vi i det 21. århundrede stadig tager religion så alvorligt, når religion i virkeligheden nok bare er et tilfældigt produkt af menneskehedens lange evolutionshistorie. Det glædelige budskab vil mange godtroende, undskyld gudstro, dog nok se som en utilgivelig helligbrøde, især nu hvor julen står for døren. De vil i så fald virkelig få

sat deres tro på prøve af november måneds Tænkepause, som åbenbarer, hvorfor vi i himlens navn fandt på religion, går så meget op i den og heller ikke kan få den ud af vores hoveder.

Jeg var lige ved at få kaffen galt i halsen, da jeg læste dette. Hvad er dog meningen med denne tekst? Hvilke læsere ønsker man sig? I hvert fald ikke de ”religiøse” mennesker, der kunne have gavn af at læse om, hvad man kan lære af religionsvidenskaben. Det bliver ikke meget bedre på bogens bagside:

Alting har en årsag. På nær religion. Kristendom, islam eller anden form for hokusfokus er blevet os givet i tidernes morgen af guder, ånder eller fjerne forfædre. Den forklaring tror de mest godtroende gudstro på. Men det er nu nok løgn og latin ifølge Jeppe Sinding Jensen, eviggrøn fritænkter ved Aarhus Universitet. Religion er måske bare et tilfældigt biprodukt af menneskets million år lange udvikling, hvor vores forestillingssevne er gået amok med absurde ideer om usynlige væsner og magter, der styrer verden og livet. Det lyder også helt utroligt, men alting skal jo have en årsag.

Redaktøren for Tænkepauserne, der har en forkærlighed for sådanne kække formuleringer, har virkelig gjort forfatteren en bjørnetjeneste her. Hvis Jeppe Sinding Jensen selv har godkendt disse tekster, tager han ikke sit anliggende alvorligt nok. For han har faktisk skrevet en vigtig lille bog, som jeg kan anbefale på det varmeste.

Når jeg alligevel gør så meget ud af denne måde, forlaget præsenterer bogen på, er det, fordi det er sigende for, hvordan forholdet mellem religionsvidenskab og levende religion – herunder teologien – har set ud. Blandt teologer siger man ofte, at religionsforskere er det eneste folkefærd, der beskæftiger sig indgående med noget, de hader.

Denne fordom er næppe helt rigtig, men den siger noget om det, der for mig at se har været religionsvidenskabens største problem herhjemme: At den har præsenteret sine resultater og synspunkter i en overbærende, undertiden nedladende tone, sådan at ingen har kunnet være i tvivl om, at religionsforskeren M/K da godt ved, at det, religiøse mennesker gør og siger, er temmelig latterligt.

Religionsvidenskaben har, som den øvrige kultur, været domineret af en ukritisk overbevisning om oplysning og fremskridt, som ville gøre religionen overflødig. Men det er ikke længere så let at abonnere på den slags udviklingsteseer.

Og det er her, Sinding Jensen tager sit udgangspunkt. Da han i 1977 begyndte at studere religionsvidenskab i Århus, var han den eneste på sin årgang. Religion var et museumsfag, og religion forsvandt snart helt fra det offentlige rum. Den situation har ændret sig drastisk, ikke mindst pga. islams allestedsnærværelse i den vestlige verdens mediebillende.

I dag der 60 studerende (plus tilvalgsstuderende) på religionsvidenskab hvert år, alene i Aarhus, og alle gymnasielever bliver undervist i religion. Religionernes tid var ikke forbi, så det var religionsvidenskabens heller ikke. Således er der også

brug for en ny letlæst og saglig indføring i religionsvidenskab-
ben.

I Sinding Jensens Tænkepause får vi både en gennemgang af de vigtigste positioner i forskningshistorien og et indblik i religionsvidenskabens aktuelle status. Det går over stok og sten med navne på forskere og præsentationer af deres synspunkter, men jeg tror, at de fleste kan være med, især i de opsummerende afsnit, fx som dette, hvor Sinding Jensen beskriver det vigtigste skifte i religionsvidenskabens tilgang til religion omkring overgangen til det 19. århundrede:

Alle disse diskussioner om religionens oprindelse var dog ikke meget andet end gæsteri, mudderkastning og tidsspilde, hvorfor religionsforskere i de næste små 100 år mere eller mindre bevidst enedes om at indstille jagen på religionernes nulpunkt. I stedet begyndte de at interessere sig for deres funktioner: Hvad *gør* religion i og for individer og samfund.

Religionsforskerne er heller ikke i dag fri for en vis arrogance over for fortidens kollegaer og en overbevisning om at sidde inde med nøglen til at forstå religion. Sinding Jensen forsøger dog at holde hovedet koldt og præsenterer os sagligt og enkelt for, hvad de store forgængere mente og sagde. Man skal kende sin historie – herunder sin forskningshistorie!

Hovedsynspunktet i den ”nye skole”, der undersøgte, hvad religionerne ”gør”, opsummeres fint sådan her: ”Religion opretholder samfundet, og samfundet opretholder religion”. Det kan derfor være en hønen-og-ægget-diskussion eller et spørgsmål om øjnene, der ser, hvad der kom først. Summa

summarum: Religion er noget grundlæggende i menneskehedens historie og dermed ikke noget, man kommer uden om at beskæftige sig med på en saglig måde.

Hvad mener religionsvidenskaben så i dag, 100 år efter overgangen fra en årsagssøgende til en funktionel tilgang til religion? Forskerne mener, at baggrunden for religion skal søges i menneskets nedarvede biologi og psykologi. Det er menneskets forestillingsevne, hvormed vi kan udtænke komplekse scenarier, der udgør det vigtigste grundlag for religion. Her er der så nogle, bl.a. tilsyneladende Sinding Jensens forlagsredaktør, der mener, at religion er et tilfældigt bi-(og dermed rest-)produkt af hjernens og samfundets udvikling. Men så hurtig er forfatteren ikke på aftrækkeren. Han nøjes med at beskrive, hvordan religioner fungerer, hvad de betyder, hvad de gør – og hvordan de har udviklet sig.

I mange år var en evolutionær tilgang til religionsvidenskaben bandlyst. Det var en vestlig, imperialistisk (kristen) idé, som ikke havde nogen gang på jorden. Man kunne kun beskæftige sig med detailstudier af enkelte religioner, og kun i begrænset omfang historisk. Religionshistorien i bestemt form var udelukket. Men indenfor de seneste år er der sket et skred, og en fornyet kulturevolutionær tilgang til religion giver i disse år en masse interessante afkast, som er værd at læse, også for andre end religionshistorikerne selv (man kan fx gå på jagt i de seneste numre af Religionsvidenskabeligt Tidsskrift, som er frit tilgængeligt online, eller give sig i kast med Robert Bellahs monumentale *Religion in Human Evolution* fra 2011).

Jeppe Sinding Jensens præsenterer kortfattet og med eksemplariske formuleringer hovedsynspunkterne i denne nye evolutionære tilgang: Der findes primære religioner (tidligere: primitive eller naturreligioner, nu også: tribale og arkaiske religioner) og sekundære religioner (verdensreligioner, aksetidsreligioner). Førstnævnte har der fandtes tusinder af i mange tusinde år, sidstnævnte findes der kun en håndfuld af (om end i utallige variationer), og disse er alle opstået på et relativt sent tidspunkt for 2-3000 år siden. Førstnævnte kan man kalde "velsignelsesreligioner": "For de troende gælder det om at gøre *det rigtige* for ikke at komme til at ødelægge et samfunds skrøbelige balance". For de sekundære religioner stiller sagen sig anderledes: "Religion kom i tiden frem til år 0 til at hænge uløseligt sammen med at tænke, føle, tale og handle *rigtigt*".

Denne skelnen er uhyre produktiv, også fordi man så kan få åbnet øjnene for (hvad Sinding Jensen ikke gør så meget ud af), at de fleste sekundære religioner (herunder kristendommen) indretter sig i forhåndenværende former og i praksis kommer til at fungere som samfundsunderstøttende, primære velsignelsesreligioner, selvom de måske oprindeligt var udtryk for en meget stærk samfundsnedbrydende, frelsesorienteret impuls.

Jeppe Sinding Jensen skal roses for, at han ikke holder sig tilbage med at bedrive religionskritik og heller ikke skåner bestemte religioner (især ikke Islam). Men han gør det på en saglig måde ved at vise, hvordan det fx er indbygget i religionernes væsen, at de skjuler deres (menneskelige) ophav og ka-

rakter af historiske ”tilfældigheder”. Religionsvidenskaben har en vigtig offentlig funktion i at samle brikkerne til den religionskritik, som ethvert samfund har brug for – og som enhver religion må tage til efterretning og forsøge at svare på uden at tale udenom eller benægte kritikken relevans.

Jeppe Sinding Jensen skal dog også kritiseres for et vist præg af naiv udviklingsoptimisme. Fx når han ukritisk abonnerer på litteraturhistoriens ekstremt ensidige beskrivelse af det såkaldt moderne gennembrud: ”Kunsten, som indtil det moderne gennembrud gik ud på at vise Guds skaberværk, blev siden til et kritisk opgør med ideen bag”. Hvad skal vi dog med disse epokale skel mellem ”nu” og ”dengang”? Man fraskriver sig muligheden for at lære noget af fortiden (jf. at Sinding Jensen og mange af hans kollegaer ofte forlyster sig over at afskrive tidligere indflydelsesrige forskere, såsom Jung, Eliade og van der Leeuw, i henkastede, forsimplede bemærkninger).

Det tenderer mod det komiske, når Sinding Jensen præsenterer psykologen Jonathans Haidts teori om fem universelle moralpsykologiske grundlag eller anlæg – i Sinding Jensens oversættelse: omsorg, retfærdighed, gruppeloyalitet, autoritet og renhed (sidstnævnte burde snarere oversættes med ”hellighed”; læs den stærkt anbefalelsesværdige bog *The Righteous Mind* fra 2012, hvor Haidt også tilføjer en sjette faktor, nemlig frihed). Sinding Jensen kommenterer sådan her:

Religion bygger på netop disse moralpsykologiske grundlag, der er resultatet af menneskers biologiske evolution. I dag går vi stadig ind for de første to, om-

sorg og retfærdighed, men de sidste tre, gruppeloyalitet, autoritet og renhed, har vi siden slutningen af 1800-tallet forsøgt at gøre op med.

Dette ”vi”, Sinding Jensen her identificerer sig med, er ifølge Jonathan Haidts undersøgelser næsten udelukkende liberale (i amerikansk forstand, dvs. ”venstreorienterede”) mennesker, især hvide veluddannede af slagsen, mens mere konservative mennesker, herunder en stor del af den ”helt almindelige” (under højere middelklasse) befolkning verden over, lægger vægt på alle alle fem grundlag/anlæg i deres moral og tilgang til verden.

Det burde Sinding Jensen have bedre blik for i stedet for at spille fremskridtets mand. Når han fx kan skrive, at ikke-religiøse mennesker også har brug for identitet og værdier til at fortolke verden med – og måske endda gå i døden for – så er skellet mellem religion og ikke-religion, eller mellem moderne og førmoderne, måske ikke så entydigt endda?

Denne kritiske indvending skal dog ikke skygge for, at bogen lige nu er den bedste letlæste indføring i fænomenet ”Religion”, som alle, der beskæftiger sig med religion (herunder præster og andre teologer), burde give sig selv en tænkepause til at få læst.